Hoofdstuk 5

DE PROVOCATIE

De kentering in Burcks gemoedstoestand

In de tweede helft van februari 1942 vond er in Brisbane een incident plaats, dat toen nauwelijks de aandacht trok maar dat toch verantwoordelijk was voor de veranderingen in Burcks optreden. Vanaf dat moment waren zijn stabiliteit en zelfbeheersing verdwenen. Het was Burcks eerste morele kater.
Mr. Fred R. Lettinga, in 1953 gepensioneerd als majoor-vlieger-waarnemer van de Militaire Luchtvaart, was vlak na de oorlog in de gelegenheid geweest in Nederland de volledige dossiers van de drie vliegers te bestuderen. Die dossiers zijn later verdwenen (zie hoofdstuk 9, paragraaf 'De verdwenen dossiers'). In een van de dossiers bevond zich een rapport van vaandrig A. Hagers. Vanuit zijn tegenwoordige woonplaats Qualicum Beach in Canada schreef Lettinga in 1986 wat hij zich kon herinneren uit dit rapport van Hagers, die enige tijd een kamer op de vliegbasis deelde met Burck:
'...samen met Burck [is Hagers] tot vier maal toe bij majoor Fiedeldij geweest met het verzoek een kist beschikbaar te willen stellen om hun vrouwen en kinderen naar Australië over te brengen. Dat was in die tijd nog mogelijk, want Java was nog niet gevallen. Hun verzoek werd eveneens vier keer afgewezen.
De ochtend na hun laatste smeekbede, verscheen Fiedeldij niet op kantoor en bleef hij enkele dagen weg. Toen hij was teruggekeerd, kwam de waarheid aan het licht; Fiedeldij was naar Java gevlogen en had zijn hele gezin plus nog de nodige bagage mee teruggenomen naar Brisbane.
...Hagers, die een vooraanstaande figuur zou worden bij het 18e squadron, had genoeg stabiliteit om deze slag te boven te komen; Burck echter niet. Hij begon zich af te zonderen op zijn kamer, waarvan hij de ramen had dichtgeplakt, kwam gedurende een volle maand niet op appèl en wanneer deze eenzame man zich voegde bij zijn kameraden, moesten zij altijd hetzelfde verhaal aanhoren dat hij zo graag naar Java terug wilde. Ook in de officiers-mess, in aanwezigheid van commandant Fiedeldij, verkondigde Burck in alle ernst de door hem gewenste hereniging met zijn gezin.'
Gus Moorrees herinnerde zich Burck als 'een kalme, ietwat teruggetrok-

ken persoon, die zich in Canberra vaak opsloot in dat kamertje, in de officiersbarak bij het vliegveld. Het kan in de Australische winter erg koud zijn, en de barak was niet verwarmd. Ik had ijspegels aan de binnenkant van het raampje, waar de wind naar binnen blies. Burck had van andere, lege kamertjes dekens gegapt en die aan de wanden gespijkerd. Het gerucht ging dat hij tachtig dekens had verzameld. Nu en dan maakte hij een "wilde" vlucht met een B-25 om zich daarna weer terug te trekken in zijn kamertje. Hij was zeer bezorgd over zijn vrouw en kinderen. Wij waren natuurlijk ook gedeprimeerd, maar hij toonde het meer dan de anderen.'
Volgens zijn oudste zuster Pauline begon Burck aan waandenkbeelden te lijden: 'Kort na zijn vrijlating vertelde mijn broer dat zijn gevoelens en handelingen in die eerste negen maanden in Australië overeenkwamen met die van een desperado. Hij raakte er langzaam maar zeker van overtuigd dat de Japanners moesten denken dat hij – Burck – niet meer aan de oorlog zou deelnemen. Zijn naam mocht niet meer, samen met andere namen van Nederlandse vliegers, worden genoemd over de Japanse radio als de geallieerde luchtaanvallen ter sprake kwamen. En als hij wegens dienstweigering voor een geallieerde krijgsraad in Australië zou moeten verschijnen, zouden de Jappen dat zeker vernemen, want die hadden toch immers overal hun spionnen zitten? Op deze wijze dacht mijn broer er zeker van te zijn dat Marja en de kinderen met rust zouden worden gelaten.'

In zijn ongedateerde memorandum van na de oorlog beschrijft Eric de Lyon hoe hij de omslag in de houding van Burck kon waarnemen, en op welke manier hij zelf bij Burcks plannen betrokken raakte:
'In onze hangar hadden wij op de tweede verdieping een cantine, waar in de morgenuren de officieren en onderofficieren gemengd koffie dronken. Er werd hier uiteraard een hoop gekletst. Het was ook op deze plaats waar luitenant Burck vrijuit zijn hart luchtte tegenover collega's. Ik zag hem dikwijls in gesprek met Lt. Hagers en soms ook met enige andere officieren, maar waarover zij spraken ontging me, want zodra ik in de buurt kwam, veranderden zij van onderwerp.
Desondanks kon niemand van de officieren ons iets wijsmaken. Vrijwel altijd werd er over Java gepraat en iedereen kwam openlijk voor zijn verlangens uit om zo spoedig mogelijk terug te keren naar zijn familieleden.
Op een ochtend in de hangar vroeg Lt. Burck mij of ik naar mijn familie op Java terug wilde gaan. Ik zei toen: "Ja, maar hoe kan dat?"... Voor mij was het fantasie en verder ben ik er altijd zelf bij als dergelijke dingen werkelijk gaan gebeuren. Het was en bleef "wishful thinking". Op een gegeven moment zei ik tegen Burck: "Dacht je nu heus dat de Jappen je

A.D.M. Moorrees.

◄ *F.R. Lettinga (voor de oorlog) als 1e lt. bij de ML.*

Mitchell van het 18e Squadron in Australië.

vrij laten rondlopen als je op Java arriveert? Ze stoppen je toch zeker net zo goed in een concentratiekamp?" Burck bezigde toen woorden van de volgende strekking: "Als je zegt dat je vrijwillig bent gekomen en niets meer met Australië te maken wilt hebben, dan laten ze je wel gaan en kun je iets voor je familie doen. Daar gaat het mij om, want wellicht lijden de kinderen honger."
Nu was het algemeen bekend in ons squadron dat Burck zwaar gegrepen was door het feit dat zijn vrouw met twee kinderen en zijn ouders op Java waren achtergebleven, hetgeen hij uitte door zichzelf in een donkere kamer op te sluiten met de foto van zijn gezin voor zich. Dat was ook de reden waarom ik Burck niet ernstig nam, ook later niet. Vandaar dat er nimmer van mijn kant enige activiteit voor een plan, in welke vorm dan ook, is uitgegaan. Toch kon ik me levendig voorstellen wat er in Burck moet zijn omgegaan, te meer daar ik zelf familie op Java had achtergelaten. Indien dr. Storm berekend was geweest voor zijn taak, zou hij hieraan iets gedaan hebben.
Op een dag wees Burck mij een sergeant-majoor aan, die een B-25 aan het repareren was. "Dat is mijn monteur Scholte," vertelde Burck, "hij is bij mij ingedeeld en vliegt altijd met me mee."
Reeds in Brisbane hadden Scholte en Burck gesproken over een eventuele terugkeer naar Java en de luitenants Harteveld en Hagers wisten hiervan af. Scholte had in Batavia muziekles van Burck gehad en kwam als vriend bij hem aan huis. Terloops zei Burck tegen mij dat hij aan Scholte had verteld dat Kelder en ik ook naar Java terug wilden. Ik kende de hele man niet. Scholte sprak mij eens aan en vroeg: "Ga je ook mee met Burck?" Ik kreeg het idee dat hij me wilde uithoren en antwoordde nonchalant: "Jij toch ook?" Waarop hij vlug van onderwerp veranderde en een verhaal ophing over zijn familie, dat mij totaal niet interesseerde. Vervolgens kwam hij nog met het nieuwtje dat hij samen met mij op de lagere school bij de fraters in Padang had gezeten. Ik was toch de zoon van de assistent-resident? Ik kon het me echt niet meer herinneren.
Na het voorval op 7 oktober in Melbourne sprak ik Burck in weken niet meer. Kelder en ik woonden samen en waren altijd bij elkaar, doch onder elkander hadden wij het nooit over een teruggaan naar Java. We hadden er gewoon geen idee in. Als Burck aanwezig was, werd hem naar de mond gepraat omdat hij een meerdere was, wiens sympathie wij wilden behouden. Hoewel ons optreden niet mooi te noemen is, deden wij er niemand kwaad mee. We werden gedreven door nieuwsgierigheid en een zucht om op te scheppen. Bovendien kon ik geen hoogte krijgen van Burck, want zijn uitlatingen waren buitengewoon wisselvallig. Pas na onze arrestatie kwam ik er achter dat Burck een dagboek had, waarin hij zijn bevindingen had genoteerd en dat uiteraard gevonden werd. In dit boekje werd o.a. majoor Spoor gehekeld in verband

met uitgezonden militaire expedities naar de kleinere eilanden bij Nieuw Guinea, waar een verkwisting van mensenlevens en ook geld had plaatsgevonden. Bovendien had Burck een stukje geschreven over het marinehoofdkwartier in Melbourne. Vanwege de gedragingen van bepaalde marine-officieren had hij hen betiteld als "Souteneurs met Gouden Banden". Burck had meerdere hatelijke opmerkingen gebezigd en na de confiscatie van zijn dagboek zullen de heren wel met stijgende woede de inhoud hebben nagelezen. Maar van deze door Burck beschreven mensen hing mijn lot af. Aldus kan men zich voorstellen dat er voor ons geen hoop meer was.
Reeds spoedig bleek mij dat vele mannen met Burck gesproken hadden over o.a. het terugverlangen naar vrouw of gezin op Java. Om enkele namen te noemen: Lt. Hagers (Burcks kamergenoot voor een bepaalde tijd, die alles met Burck besprak en tien maal meer van hem af wist dan Kelder of ik), Lt. Harteveld, onderluitenant Nieuwpoort, sergeant Barendrecht, sergeant Tijmons (overleden), sergeant Schalk (overleden), sergeant van Bremen (overleden), sergeant Maarschalkerweerd (overleden) en Lt. Hulscher. Deze dappere voor het vaderland gesneuvelde vliegers kunnen het helaas niet meer navertellen, maar ook zij hebben eens in het verre verleden gesproken met Burck over een terugkeer naar Java. Hieruit blijkt ook dat het gezwam met Burck een gevolg was van onze fantasie en het gedwongen nietsdoen op de basis. Gesprekken over Java tussen Hagers, Scholte en Burck hadden reeds maanden tevoren in Brisbane plaatsgevonden, lang voordat Kelder en ik in Australië arriveerden. De kapitein vliegdienst Jessurun wist hiervan af, doch vond het te onbeduidend hier ernstig op in te gaan, zulks in tegenstelling tot Spoor die een vindingrijke geest had.
Men begreep dus wel, dat indien al deze personen getuigenis zouden afleggen van hun bevindingen met Burck, er van onze zogenaamde geheime samenspanning niet veel zou overblijven. Dat mocht niet gebeuren. Door nu Burgers te arresteren, kregen deze mensen de schrik te pakken en wisten zij plotseling nergens meer iets van af. Maar wel zijn ze thans, zoals kapitein mr. A.F. Calcoen vermeldt,[1] hevig verontwaardigd over de hoge straffen en bereid een eventueel gratie-verzoek mede te ondertekenen. Nu vraag ik mij af hoe zij kunnen oordelen over een veel te hoge straf als zij er niets van afwisten en al die aperte smerige onjuistheden zouden geloven die in ons nadeel door de propagandadienst van Spoor verspreid werden.'

De provocatie

Na enige tijd werd het aantal B-25 bommenwerpers van het achttiende squadron uitgebreid tot twaalf. Het werd mogelijk patrouilles te vor-

men, zodat de vliegers vaker konden oefenen. Af en toe kregen ze toestemming voor een *touch and go* (even de grond raken met het landingsgestel en weer doorvliegen), soms zelfs voor een lokale nachtvlucht.
Harry Kelder: 'Op een ochtend, omstreeks begin oktober 1942, zag ik op het *notice-board* dat de samenstelling van de *crews* gewijzigd was. Bij patrouille één stond toen als tweede toestel het koppel luitenant Burck-sergeant Kelder. Ik kende Burck alleen maar van gezicht en ik had al eens gehoord dat hij een aparte figuur was. Tijdens onze eerste vlucht, een patrouille met alle vliegtuigen, gaf Burck de besturing voor geen moment uit handen. Ik wist dat hij de oorlog had meegemaakt in Malakka en al de nodige ervaring had opgedaan. Ik had de indruk dat Burck een uitstekende piloot was. Persoonlijk zag ik het vliegen met bommenwerpers als een saaie bedoening. Mijn interesse ging alleen maar uit naar gevechtsjagers.
Sinds de dag dat Burck en ik als vliegkoppel voor het eerst in een Mitchell stapten, vraag ik me nog steeds af welke machten toen in beweging zijn gekomen. Je reist de hele wereld rond en ontmoet dan iemand waarmee je helemaal de vernieling in gaat. Je zoekt zoiets niet op en je vraagt er ook niet om.
Ik vond Burck sympathiek, en hij mocht mij ook. Ik weet niet waarom. Burck praatte nooit over sex of vrouwen en vermeed grapjes of moppen in die richting. Hij was ook geen drinker. Zijn sobere levenswijze kwam vaak tot uiting in de slordige kleding die hij gewend was te dragen. Het interesseerde hem totaal niet hoe hij er uit zag. Hoe het zich ontwikkelde, weet ik niet meer, maar hij oefende op mij een bepaalde invloed uit. Nadat wij elkaar wat beter hadden leren kennen, sprak ik met collega's vaak over "die gekke Burck", waarbij het woord "gek" gezien moet worden als "afwijkend".
In gedrag, omgang met mensen en in gesprekken gedroeg Burck zich anders dan de rest van de vliegers. In het begin van onze relatie spraken we neutraal over allerlei onderwerpen, maar wat de oorlog betrof, hadden we een gemeenschappelijke mening. Steeds weer begon Burck over Indië te vertellen en werden zijn op Java achtergelaten gezin en familieleden naar voren geschoven. Volgens hem hadden de militaire leiders een foefje bedacht door te zeggen dat hij bommenwerpers in Australië moest ophalen, waardoor hij automatisch gescheiden werd van vrouw en kinderen.
Burck was erg gefrustreerd over de in Melbourne en Canberra heersende toestanden. De kern van onze gesprekken kwam altijd weer neer op de afschuwelijke incompetentie van onze militaire en civiele leiders. Zij waren de werkelijke boosdoeners die ons in de narigheid hadden gebracht. Zijn grote desillusie kwam in Brisbane. Geen Mitchells voor het benarde Indië, maar wel de van Java komende hoge functionarissen met hun

gezinnen, koffers bagage, speelgoed, golfstokken en honden. Alle teleurstellingen en valse voorspiegelingen ging hij zien als opzettelijk uitgevoerde daden en dus als een soort verraad. Zijn frustraties groeiden met de dag en werden zo groot dat zij pathologische vormen begonnen aan te nemen. Vanaf zijn aankomst in Brisbane bevatte zijn brein maar één obsessie: terugkeer naar Java. Hij zag het verlies van Indië als een rampspoed die ten koste ging van zijn familie en sprak hierover met iedereen in zijn naaste omgeving, onder wie zijn mecano (mecaniciën – JCB), sergeant-majoor Scholte. Burck had hem in betere tijden muzieklessen gegeven, toen ze beiden in Tjililitan gestationeerd waren.
De eerste maal dat het bewuste onderwerp in mijn bijzijn werd aangeroerd, was tijdens een bezoek aan Melbourne. Op 7 oktober vlogen wij naar deze stad voor een dienstvlucht. Aangezien ik een motorfiets had en Eric de Lyon ook zo'n ding wilde kopen, had hij van kapitein Boudewijn de Vries toestemming gekregen met ons mee te vliegen. Na aankomst boekten wij in het Oriental Hotel en brachten de middag in het centrum door. Eric en ik slaagden er niet in een voor hem geschikte motor te vinden. 's Avonds keerden wij terug naar het Oriental Hotel om te eten. Het was eivol in de eetzaal, maar als logerende gasten kregen we toch een tafel toegewezen.
Er waren nauwelijks tien minuten verstreken, toen ik plotseling Burck en Scholte ontwaarde. Ze stonden tussen een groep mensen bij de receptie. Burck kwam naar ons toe en ging bij ons zitten. De receptionist had hem verteld dat er in de hele zaal geen plaats meer was, terwijl er aan onze tafel nog twee stoelen vrij waren. Binnen de kortst mogelijke tijd was de stemming opperbest. We hadden flessen wijn besteld, de tongen kwamen los en al gauw volgde de ene na de andere lachbui. Ik zie dat beeld nog steeds voor me: Eric en Scholte zaten links en rechts van mij, Burck recht tegenover mij.'
In zijn ongedateerde memorandum heeft Eric de Lyon deze ontmoeting uitvoerig beschreven:
'In Melbourne aangekomen, ging Burck in het duurste hotel van het centrum logeren en Kelder en ik verbleven in het verderop gelegen "Oriental Hotel". Het zoeken naar een mij passende motor was op een mislukking uitgelopen, zodat we na een vermoeiende middag dorstig en hongerig in de eetzaal arriveerden, waar onmiddellijk een paar drankjes werden besteld. Bij ons aan tafel zat een jong Australisch paartje dat belangstellend onze onderscheidingstekens bekeek. Ik bood hun een drink aan, waarna er een gesprek ontstond. Even later kwam Burck bij ons zitten, kort daarop gevolgd door Scholte. Burck liet weten dat hij ons bij toeval had ontdekt en nu graag iets wilde eten en drinken. Er werd toen flink gedronken. Burck schonk elke keer weer de glazen vol uit de bestelde flessen wijn en champagne, terwijl hij ondertussen een

gesprek met Kelder voerde over allerlei oorlogszaken. De inhoud van dit gesprek ontging me, daar ik grotendeels met de twee Australiërs aan de andere kant van de tafel converseerde.
Wij waren alle vier behoorlijk aangeschoten.
Volgens de destijds geldende Australische wetten, mocht er na acht uur 's avonds geen sterke drank meer verkocht worden en was het zelfs niet toegestaan dat glazen drank op de tafels stonden. Daar het tegen achten liep, schonk de kelner nog ongeveer 10 glazen vol met champagne, zodat hij de flessen kon meenemen. Met de blik op de klok gericht, waren wij gedwongen de voor ons staande glazen in een minuut te ledigen.
Tijdens de maaltijd gaf Burck ons beurtelings een hand en vroeg of wij ook mee naar Java gingen. Het was weer hetzelfde liedje. "Ja," zeiden we braaf, "natuurlijk gaan we met je mee." Er werden daarna nog enkele punten besproken, maar wat er precies gezegd is, kan ik me niet meer herinneren. Het kwam in hoofdzaak neer op gezwam in de ruimte, gefantaseerde droombeelden en vooral het stoom afblazen van het ons aangedane onrecht. Kortom, het waardeloze geklets gedurende een echte dronkemansavond.
Het zou voor de officier-commissaris Kruis in Melbourne een klein kunstje zijn geweest een onderzoek naar ons gedrag in het hotel in te stellen, zoals o.a. te informeren hoeveel flessen drank wij die avond geleegd hadden. Helaas werd deze handeling slim vermeden, omdat een dergelijke informatie niet in hun kraam te pas kwam.'
In het vonnis van Harry Kelder (8 oktober 1943) werd deze bijeenkomst aldus weergegeven:
'...dat hij op 7 oktober 1942 met de Lt. Burck een vlucht naar Melbourne gemaakt heeft; dat De Lyon daar ook bij was; dat zij dien avond gedrieën in Melbourne in het "Oriental Hotel" gezeten hebben, terwijl op voorstel van Lt. Burck champagne besteld werd; dat op een gegeven moment de Lyon zeide: "Ik ga naar Indië terug, wie gaat er mee?"; dat de luitenant hierop antwoordde dat zulks ook zijn idee was, waarop zij elkander de hand schudden; dat de Lt. vervolgens vroeg, hoe hij – beklaagde – er over dacht; dat De Lyon zeide, dat hij, Kelder, zeker mee zou gaan; dat de Lt. hem – beklaagde – toen gevraagd heeft of hij mee zou gaan en dat hij hierop bevestigend heeft geantwoord; dat de Lt. en hij – beklaagde – ook elkander hierop de hand geschud hebben; dat de Lt. vervolgens zeide dat de geallieerden het toch niet zouden winnen en dat zij zich toen in pro-Duitse zin uitgelaten hebben; dat hijzelf o.a. gezegd heeft dat hij pro-Duits was en daarom mee zou gaan en dat hij, als het erop aankwam, ook wel voor de Duitsers wilde vechten.'

Met name het fragment over de Duitse gezindheid van Kelder bewijst dat relevante aspecten uit zijn verleden werden genegeerd. Een sergeant-

vlieger die zich ruim een jaar eerder vrijwillig heeft opgegeven om in een Britse Spitfire tegen de Duitsers te vechten, zou plotseling de zijde van de vijand kiezen. Kennelijk is er ook geen rekening gehouden met de verklaringen van De Lyon en Kelder, dat het verloop van de conversatie sterk was beïnvloed door de alcohol. Dit 'bewijs' moet zijn geleverd door een man, wiens naam in dit gedeelte van het vonnis angstvallig wordt vermeden. Want alleen Adriaan Albert Scholte kan zijn versie over deze gebeurtenis op 7 oktober aan majoor Spoor hebben verteld, en dan ook nog eens ruim een maand later, op 11 november.
Het verslag van de provocateur is blijkbaar zonder meer door de Zeekrijgsraad als bewijs aanvaard. In zijn voor Spoor bestemde rapport vermeldde Scholte dat hij langer dan een jaar uit liefhebberij recherchediensten had gedaan voor politie-inspecteur Sijdeveld in Soerabaja. Terloops vermeldde hij dat hij geen speciaal onderricht had gekregen in geheugenconcentratie, maar dat hij zich hierin zelf had getraind.

In 1986 kon Kelder zich niet meer herinneren hoe de avond was verlopen, alleen 'dat Scholte tegen mij zei dat hij al sinds Brisbane met Burck had gesproken over een terugkeer naar Java'. Toen ze waren teruggekeerd in Canberra werd het onderwerp wel eens in de hangar besproken, aldus Kelder, maar altijd in aanwezigheid van Scholte. De Lyon en Kelder werden benaderd door Burck en Scholte, niet omgekeerd. 'Het is wel eens voorgekomen,' vertelde Kelder, 'dat ze mij zonder De Lyon aantroffen. Dan werd mij verzocht hem te gaan halen. Waarop ik op zoek ging naar Eric. Als ik hem had gevonden, zei ik tegen hem: "Zeg, die gekke Burck wil weer praten over het teruggaan naar Java en hij vraagt of jij ook komt."
In die korte periode tot aan onze arrestatie, hebben Eric en ik er nooit over gesproken. Het was een waandenkbeeld dat ons niet interesseerde. Voor mij was het overigens een vreemde gewaarwording om deze wilde gedachten van een intellectueel als Burck te moeten horen.'
Kelder herinnerde zich niet dat hij Burck en Scholte ooit heeft gevraagd om uit te leggen hoe zij die terugkeer naar Java wilden uitvoeren. 'Op zijn minst,' zei hij, 'had er toch een overzichtskaart tevoorschijn moeten komen die elke ervaren vlieger direct zou hebben getoond dat de afstand Canberra-Java veel te groot was voor het bereik van een B-25. Wel werd er op een gegeven moment door Burck of Scholte gesuggereerd dat wij ook iets moesten doen. Vooral Scholte had aan Burck laten weten dat van Eric en mij bepaalde handelingen werden verwacht ten einde straks de Japanners te overtuigen van onze goede bedoelingen. We kregen zelfs het verwijt te horen dat we niet serieus genoeg waren. Het verwijt was volkomen juist, maar dat drong niet tot ons door.
Op een dag had Burck weer een briljant idee, dat door Scholte van harte

werd ondersteund. Alles wat ik wist over de Spitfire, moest ik maar eens nauwkeurig noteren. Ik heb dat nooit gedaan, omdat ik het gewoon belachelijk vond.
Op het vliegveld Laverton bij Melbourne stond een prototype-bommenwerper A-4 van een Australische vliegtuigfabriek. Burck en Scholte namen mij mee om het ding eens te bekijken. Het was een waardeloos toestel, zoiets als een verouderde tweemotorige Blenheim. Ik heb toen een paar minuten belangstelling geveinsd en ben weggegaan. Iedereen op die basis kon bij deze bommenwerper komen, maar de Zeekrijgsraad in Colombo gebruikte dit voorval om ons van spionage te beschuldigen. In die laatste fase heeft Scholte wel geprobeerd om mij via Burck zover te krijgen dat ik geheime gegevens zou stelen, waarna de informatie op papier gezet zou worden. Ik heb Burcks suggestie altijd weten af te houden met vage beloftes, zoals het wachten op een gunstige gelegenheid. De Lyon en ik wilden niet verder gaan dan praten, want dat was voor ons voldoende. Het moest een spelletje blijven. Burck was onze meerdere en dat schiep zekere verplichtingen, maar er was een grens.
Ik meen dat het de laatste week voor onze arrestatie was, dat Burck mij meenam naar zijn kamertje. Hij haalde het door hem bijgehouden dagboek tevoorschijn en liet het me lezen. Ik kwam niet verder dan twee of drie bladzijden, want wat daarin geschreven stond, had hij me reeds verteld. Wel staat me voor de geest dat Burck een zakbijbeltje had dat hij had voorzien van aantekeningen in de kantlijn. Doordat ik totaal geen interesse had voor bijbel-exegese, weet ik niet meer wat hij daarmee probeerde te bewijzen.'

In april 1942 had Burck al met luitenant-vlieger J.A. Harteveld gesproken (blijkens het vonnis) over een eventuele terugkeer naar Java. Burck meende dat het benzine-systeem van een B-25 veranderd kon worden om het maximale bereik te vergroten, maar daarvoor was een goede monteur nodig. De meest geschikte kandidaat daarvoor bleek Scholte te zijn. Deze – aldus zijn eigen lezing in het vonnis – veinsde belangstelling en nam deel aan een gesprek. Dat was niet opmerkelijk. Het bedoelde onderwerp was aan de orde van de dag bij alle vliegers die toen hun gezinnen op Java hadden moeten achterlaten.
Enkele dagen na dit eerste gesprek rapporteerde Scholte zijn bevindingen aan kapitein-waarnemer R.E. Jessurun, de ondercommandant van het achttiende squadron. Scholte maakte hiermee een procedurele fout, omdat hij zich als contactman voor de onderofficieren eerst had moeten melden bij tweede luitenant B. Hulscher. Niettemin had Jessurun hem kunnen doorverwijzen, maar Scholte had pech: de ondercommandant geloofde hem niet. 'Je moet niet te veel op praatjes ingaan,' zei Jessurun (aldus het vonnis).

De toenmalige sergeant-telegrafist H.J. Burgers, gearresteerd op 29 november 1942 (achttien dagen na de arrestatie van de vliegers) wegens 'het niet rapporteren van een plan dat de Belangen van de Dienst en/of Staat kan schaden', schreef hierover in 1987 vanuit zijn huidige woonplaats Cowra in Australië:
Niet dat ik voor een moment geloof dat kapitein Jessurun zich op die manier heeft uitgedrukt! Hem kennende, zal hij eerder gezegd hebben: "Je moet met dergelijk geouwehoer niet bij mij komen!'"

Harry Kelder en Eric de Lyon deelden aanvankelijk een kamer in het Tourist Hotel, maar nadat De Lyon was getrouwd kregen zijn vrouw en hij een kamer in het vlakbij gelegen Walsh Hotel.
'In de eerste week van november,' vertelde Kelder, 'werd zijn vrouw Jetty door een vriendin in Sydney uitgenodigd om te komen logeren, waardoor Eric weer alleen was. In die tijd zat hij meestal weer op onze oude kamer, nummer zeven.
Tegen de avond van maandag 9 november stonden Eric en ik op de stoep voor het Tourist Hotel te beraadslagen waar we naar toe zouden gaan. We hadden nog niets besloten, toen er een taxi kwam aanrijden die bij de ingang stopte. Scholte stapte eruit. Terwijl de taxi bleef staan, liep hij naar ons toe en vertelde dat hij was gekomen om eens met ons te praten. Daar voelden we weinig voor. Toen we vroegen waar Burck was, vertelde hij dat Burck op die dag met een andere *co-pilot* naar Sydney was gevlogen en dat hij hem nog niet had gesproken.
Een paar maanden later, in de Pentridge-gevangenis in Melbourne, vertelde Burck mij hoe de vork in de steel had gezeten. Op 9 november had Burck opdracht gekregen om naar Sydney te vliegen. Hij moest daar op een afgesproken plaats een verzegeld pakje met het opschrift "Zeer Geheim" overhandigen aan iemand die zich ter plaatse bekend zou maken. Aan niemand anders mocht Burck dat geheime pakje afgeven. Hij wachtte bijna een uur, kwam niet in de verleiding de zegels open te breken en overhandigde ten slotte het pakje aan de bewuste man die zijn naam noemde.
Burck was er toen zeker van dat het een manipulatie van Spoor was geweest om hem erin te laten lopen.'
Majoor Spoor heeft in zijn rapport aan de Zeekrijgsraad uiteengezet waarom Burck op die dag niet thuis mocht zijn. Hij schreef 'dat op zondag, 8 november 1942, toen hij zich te Canberra bevond voor een onderzoek naar de algemene geestesgesteldheid van het personeel van het 18e Squadron, en hij in gesprek was met de corpscommandant van dit Squadron, de majoor Fiedeldij, de sergeant-majoor-monteur Scholte rapport kwam uitbrengen omtrent een samenspanning, welke naar zijn mening vorm begon aan te nemen en waaromtrent hij een schriftelijk

opgemaakt rapport indiende; dat hij wist dat Scholte, die hij kende, door de corpscommandant van genoemd Squadron aangesteld was voor inlichtingenwerk; dat hij Scholte diezelfde middag in het hotel bij zich heeft laten komen; dat Scholte hem aldaar mededeelde dat er binnenkort een vergadering zou worden gehouden om de plannen nader uit te werken en dat Scholte deze vergadering ook zou bijwonen, aangezien zij bij de uitvoering van hun plannen een monteur nodig hadden; dat hij Scholte heeft verzocht deze vergadering te stellen op maandagavond, 9 november 1942 in het huis van Scholte; dat het aanvankelijk in zijn voornemen lag reeds in de loop van 9 november 1942 een onderzoek in te stellen in de kamer van de luitenant Burck om te zien of hier reeds enig bewijsmateriaal kon worden gevonden; dat hij in verband hiermede de corpscommandant verzocht de luitenant een zodanige opdracht te verstrekken, dat deze hem – getuige – bij dit onderzoek niet zou kunnen hinderen; dat de corpscommandant hierop de luitenant Burck voor een korte oefenvlucht naar Sydney zond; dat hij – getuige – bij nader inzien zijn voornemen wijzigde en besloot eerst huiszoeking te doen, nadat de vergadering had plaatsgevonden; dat hij teneinde de betrokkenen een gevoel van zekerheid te geven, op 9 november 1942 officieel is vertrokken, doch dat hij zich in burgerkleding in Canberra ophield; dat op die dag de vergadering niet is doorgegaan, omdat de luitenant Burck te laat van bedoelde vlucht terugkeerde; dat hij – getuige – diezelfde avond Scholte heeft verzocht te trachten thans de vergadering de volgende avond, dinsdag 10 november 1942, wederom in Scholte's huis te doen houden; dat dit in zoverre gelukte, dat het voorstel tot het houden van een vergadering werd aanvaard, doch dat zij niet in Scholte's huis, doch in de kamer van de sergeant de Lyon zou worden gehouden in het "Tourist Hotel" te Queenbeyan, een "suburb" van Canberra...'[2]
Scholte verklaarde hierover:
'dat hij de volgende dag – zondag, 8 november 1942 – de majoor Spoor langs heeft zien lopen; dat hij tegen 12 uur op die dag, toen de majoor bij de commandant, majoor Fiedeldij was, aan de commandant een schriftelijk rapport over deze samenspanning heeft overhandigd; dat majoor Spoor hem zeide, dien avond bij hem – Spoor – te komen in het hotel "Canberra"; dat hij dien avond majoor Spoor de zaak heeft uitgelegd en heeft voorgesteld dat hij zou trachten een vergadering te doen houden in de avond van de volgende dag bij hem – getuige – thuis en dat de majoor zou trachten deze vergadering af te luisteren...'[3]

In zijn eerder genoemde ongedateerde memorandum, schrijft De Lyon dat hij in de ochtend van 9 november 1942 een Nederlandse officier zag lopen, gekleed in een Engels uniform, maar met de Nederlandse onderscheidingstekenen van majoor. Hij hield een Engels officiersstokje onder

zijn arm geklemd. 'Hij liep zeer militair,' schreef De Lyon, 'hetgeen mij de gedachte "net een Duitser" door het hoofd deed gaan.' De Lyon herkende hem als majoor Spoor van de intelligence-dienst in Melbourne, die in Canberra was om een geval van dienstweigering onder het lagere personeel te onderzoeken – dat, althans, was de lezing van De Lyon; volgens het vonnis was Spoor in Canberra om het moreel van het achttiende squadron te onderzoeken.

"s Middags na afloop van de dienst,' schreef De Lyon, 'zijn Kelder en ik naar ons hotel gegaan en hebben daar aan de bar een paar drankjes genomen. Er viel niets te doen en omdat wij ons verveelden, liepen we naar buiten om vanaf het trottoir het verkeer gade te slaan. Mijn vrouw was voor enkele dagen naar Sydney gegaan om haar vriendin, mevrouw Blauw te bezoeken.

Toen wij daar zo stonden, hield er een taxi voor ons stil en stapte sergeant-majoor Scholte uit. Hij vroeg ons mee te gaan naar het vliegveld, omdat luitenant Burck ons wilde spreken. Scholte zou de taxi wel betalen. Wij voelden er weinig voor en informeerden naar de reden van dit gesprek. "Dat vertel ik straks wel," zei Scholte, "stap nu maar in."

Aangezien in de officiers-barakken altijd wel iets te drinken viel en bovendien in een der onderofficiers-barakken roulette werd gespeeld, gaven wij aan het verzoek van Scholte gehoor en stapten in de taxi. Op het vliegveld aangekomen, liet hij de wagen stoppen bij de onderofficiers-mess. Volgens Scholte zou Burck hier op ons wachten. Maar de luitenant was in geen velden of wegen te bespeuren. Het begon ons danig de keel uit te hangen en Kelder en ik stelden dan ook voor terug te keren naar het hotel. Scholte echter bleef aandringen om toch te wachten, want, zo verzekerde hij ons, Burck kon nu elk ogenblik komen. Ik zei hem dat ik wel even naar de officiers-mess zou gaan om te vragen waar Burck uithing, maar hiertegen protesteerde Scholte met klem...

Ik ging echter toch en hoorde van enkele officieren, waaronder 2e Lt. Kuneman, dat Burck die dag per B-25 naar Sydney was gevlogen, maar binnenkort verwacht werd. Voor ons was definitief de maat vol en wij eisten van Scholte dat hij ons terug zou brengen naar het "Tourist Hotel" in Queenbeyan. Met een norse blik gaf hij toe en we namen plaats in de taxi.

Toen we aan het einde van het vliegveld bij de splitsing kwamen, waar men of naar Queenbeyan of naar Civic[4] kan afslaan, gaf Scholte de chauffeur opdracht naar Civic te rijden. Opnieuw lieten we een luidruchtig protest horen. Harry en ik hadden ons voorgenomen een ritje te maken op Harry's motorfiets, en nu gooide die Scholte weer roet in ons eten. Wat hadden wij in Civic te zoeken? Bovendien werden wij opgezadeld met de taxi-onkosten terug naar Queenbeyan. Maar Scholte beloofde alle eventuele uitgaven op zich te nemen en verzekerde ons dat

wij via een andere weg keurig voor het "Tourist Hotel" gedropt zouden worden.
Terwijl de taxi zijn route vervolgde, vertelde Scholte dat hij een huis in Civic had gehuurd. Daar zouden wij op Burck wachten. Weer enige tijd later verzocht Scholte de chauffeur om langzaam te rijden, maar Harry en ik hadden genoeg van zijn vreemde geintjes en gaven de man opdracht zijn normale snelheid aan te houden.
Scholte protesteerde zwakjes en liet het daarbij.'
Kelder herinnerde zich meer details over Scholte's hardnekkige pogingen om de drie vliegers bij elkaar te krijgen. Op de terugweg van de luchtmachtbasis vertelde Scholte ze dat hij er opeens vrij zeker van was dat Burck zich in een bepaald Grieks restaurant zou ophouden. De taxi reed hen er naartoe, maar het restaurant bleek leeg te zijn en de eigenaar kon ze niets over Burck vertellen.
Kelder: 'Toen ik Scholte vroeg wat er nu moest gaan gebeuren, zei hij: "Laten we nog even wachten, want hij zal zo wel komen. Hij weet dat ik hier vaak ben." Vervolgens stelde hij voor een hapje te gaan eten, maar nogal kortaf vertelden we hem dat we al gegeten hadden. Na een tijdje vergeefs te hebben gewacht, kwam Scholte met een nieuw voorstel. We moesten maar meegaan naar zijn huis in Civic. Hij wist dat ik van jazz-muziek hield en schepte op over zijn verzameling jazz-platen. Ons antwoord bleef hetzelfde: we wilden alleen maar terug naar Queenbeyan.
Hierop zei Scholte: "Jammer genoeg gaat dat niet meer. Het taxibedrijf is na negen uur 's avonds gesloten. Jullie kunnen beter bij mij blijven slapen. Ik heb nog wel twee bedden over."
Ik vroeg hem waar de taxi-onderneming was gevestigd. Hij wees met een wijsvinger naar de overkant van het restaurant, waar ik lichten zag branden. Ik ging erheen, belde aan en hoefde maar even te wachten. De deur werd opengedaan door dezelfde man die ons van Queenbeyan via het vliegveld naar Civic had gereden. Ik vroeg hem beleefd of hij alsnog een rit naar Queenbeyan wilde maken, aangezien een collega had beweerd dat in dit district na negen uur 's avonds geen taxi's meer te krijgen waren. "Bullshit," zei de chauffeur rondborstig, "ik kan me met dit taxibedrijf geen vaste tijden permitteren en verder ben ik er van overtuigd dat jullie nodig zijn voor de oorlog."
Verbaasd zei ik hem dat wij binnen de drie minuten gereed zouden zijn. Teruggekeerd bij de Griek, snauwde ik tegen Scholte: "Wat mankeert jou? Waarom sta je leugens te verkopen, terwijl er wel degelijk nu taxi's rijden?"
Zonder commentaar liet hij ons gaan en vertrokken we met de klaarstaande taxi naar Queenbeyan.'
Achteraf stelt Kelder vast dat het Scholte's bedoeling moet zijn geweest

om hen mee te lokken naar de door hem gehuurde woning. Spoor moet daar al op hen hebben zitten wachten. 'Natuurlijk,' aldus Kelder, 'heeft Spoor nadrukkelijk Scholte aan zijn verstand gebracht dat hij met losse gesprekken in en rond de hangar niets kon beginnen. Daarom moest Scholte Burck bewerken om hem naar Civic te laten komen, waar de plannen voor een terugkeer naar Java op aandringen van Scholte hun culminatie zouden vinden.'

De ochtend van de dag vóór de arrestaties, op dinsdag 10 november 1942, zag Henry Kelder in de hangar Burck en Scholte staan. Ze keken uit naar De Lyon en hem. 'Burck,' vertelde Kelder, 'begon direct met de opmerking dat Eric en ik ons nu toch echt eens wat serieuzer moesten opstellen. Hij suggereerde die avond in Civic een vergadering te houden, daarbij gesteund door Scholte die van mening was dat al dat vrijblijvend geklets over de zaak geen zoden aan de dijk zette en daarom geen zin had. "Vanavond," zei Scholte, "moeten we eens alles rustig bepraten, zonder dat we gestoord worden."
Eric en ik voelden er wederom weinig voor. We hadden het tot dusver als een lolletje beschouwd en wilden het graag zo houden. Inmiddels betuigde Burck zijn spijt dat hij de dag tevoren te laat uit Sydney was gekomen en drong hij opnieuw aan op een verdere bespreking. Instinctief voelde ik aan dat ook deze bijeenkomst weer op niets zou uitlopen.'
Die avond vond de noodlottige bespreking plaats in de kamer van Harry Kelder en Eric de Lyon. De volgende ochtend werden Kelder, De Lyon en Burck gearresteerd.

Zeventien jaar na zijn arrestatie schreef Will Burck de eerder – in hoofdstuk drie – aangehaalde apologie voor zijn houding en zijn optreden in Australië. Hij leefde alleen, was sterk vereenzaamd en had de greep op de realiteit al enigszins verloren. Over zijn motief voor de 'samenzwering' schreef hij het volgende:
'Wat was nu eigenlijk het geval? Monteur Scholte vertelde mij dat hij absoluut militaire geheimen verzameld wilde hebben (in opdracht van majoor Spoor natuurlijk). Ik wist dat de majoor op het terrein was en voelde dat het waarschijnlijk zeer binnenkort op een ontknoping zou uitdraaien en ik wilde die ontknoping niet tegenhouden; ook een ontdekking van allerlei zaken in mijn kamer wilde ik niet tegenhouden. Ik heb toen alles wat ik om me heen vond en wat de aanschijn had van een militair geheim te zijn, naar mijn kamer meegenomen. Wie zou dit arsenaal binnen drie dagen aansteken? En hoe zou dat gebeuren? In ieder geval: daar was mijn antwoord op de "met de geallieerden verder willen vechten"-zwendel; daar was de hoon; daar lag het afreageren van mijn ergernis; daar lag de mogelijkheid om mij voorgoed van de kring te

distanciëren. Er bestond geen andere mogelijkheid; nu moest de beslissing vallen; óf nu meteen een conflict en dan weg, óf met het squadron naar het noorden en dan het besluit nemen me met de stroom mee te laten gaan. Ik had mij nu op scherp gesteld en wachtte af wat er ging gebeuren... Ik wil hier voorlopig wijzen op een verklaring van Hagers dat ik voor een eventueel gefusilleerd worden geen angst had, daar ik dacht dat dit naar Java zou uitlekken en eventueel gevaar voor de familieleden zou neutraliseren. Verder het honen van Spoor: "Martelaartje spelen, hè?"
Van de majoor Spoor heb ik steeds al de indruk gehad dat hij Vrijbuiter wilde zijn, de sterke man die met of zonder grondwet een prachtige slag wilde maken. Met de "ontdekking" van zijn samenspanning en wat bluf, verdraaiing van feiten en gezegden, heeft hij later die hoge rang kunnen krijgen.
De majoor wist dus drommels goed waar het om ging. Het doel lag niet op Java, doch was al in Canberra aanwezig. Tijdens de arrestatie heb ik ook niet geprobeerd een andere wending aan de zaak te geven. Ik bleef volhouden. Veeleer heb ik de beschuldiging tegen mij zelf versterkt, met de gedachte: "Spoor, als jij een eerlijk en moedig soldaat bent, dan wil ik een boef heten." Bovendien wist ik dat hij op een valse basis stond en ik hem kon nopen een actie tegen mij door te zetten die op geheel losse gronden was gebaseerd. Verder rekende ik op Australische inmenging wanneer ik gearresteerd zou worden. Ik geloofde dat de majoor zichzelf zou vastwerken. Ik had er nooit op gerekend dat een dergelijke krijgsraad de bal verder zou gaan schoppen en de majoor gelijk zou geven. Ik zeg dus nogmaals: wordt de zaak opengegooid, dan zal blijken dat ik niets op een uitvoering gericht heb, dus in feite geen strafbare handeling heb verricht. Van mijn kant was het een schijnbeweging en de krijgsraad was gedwongen een flater te begaan. Ik heb deze mening tot het laatste toe gehad en zelfs naderhand De Lyon en Kelder verzekerd (in de detention-barracks te Fremantle): "Je zult zien; straks willen ze een konijn uit de hoed halen, maar de hoed is leeg." Maar neen, à tout prix moest schuldig gesproken worden. Voelde men zich zo beledigd?...
Ik wist niet dat Scholte een agent van Spoor was. Ik meende hem tijdens de verhoren in Melbourne te moeten sparen. Dit is uiterst nadelig voor ons allen geweest, doch dit schijnt mede de diabolische opzet van het Melbourne-plan te zijn geweest.
Ik heb er niet op gerekend dat Kelder en De Lyon mede-slachtoffers moesten worden.
Slechts Scholte wist wat ik op mijn kamer te Canberra had verzameld. Ik had er eerder op gerekend dat Scholte dit aan zijn vrienden in de O & O barakken[5] zou gaan mededelen, en dat dit zo uiteindelijk bij Spoor zou komen. Ik had niet aan de mogelijkheid gedacht dat Kelder en de

Lyon op een van tevoren door Melbourne beraamde "samenspanning" zouden worden genomen. Ik wist van hen dat zij (met recht) iets tegen de gang van zaken hadden. Ik wist eveneens dat zij zich slechts uit verbolgenheid uitten en uiteraard niets anders van plan waren dan hun woede in hoon af te reageren. Hierin was ik met hen volkomen solidair. Ik kon hen tijdens de verhoren in Melbourne niet redden, omdat de officier-commissaris beschuldigingen tegen hen van Scholte's verklaringen copieerde en ook verder opschreef wat hem uitkwam. Dat gewoon copieren van Scholte's verklaringen is ook de reden waarom "alle verklaringen zich zo wondergoed dekten". Wij waren volkomen aan "Melbourne" overgeleverd en konden niets anders doen dan tijd winnen en hopen op een "imponderabiel", iets dus, dat ons op een of andere wijze onverwacht te hulp zou komen.'